

УДК 331.556.4 (477)

Н.В. Шиловцева

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Проаналізовано світові тенденції та закономірності розвитку міграційних процесів. Вивчено рух сучасних потоків українських трудових мігрантів. Автором з'ясовані основні причини широкомасштабної еміграції з України – економічні та збройний конфлікт на Сході країни, який призвів до посилення напруження на локальних ринках праці. Досліджено, що найчастіше українці емігрують до країн Європейського Союзу та Російської Федерації. Вивчено основні проблеми та проведена оцінка позитивних та негативних наслідків такої міграції для національної економіки. З'ясовано, що, з одного боку, українські заробітчани протягом останніх п'яти років стали основними інвесторами в економіку України, з іншого – відбулася втрата трудового потенціалу, адже країну залишає в основному економічно активне висококваліфіковане населення. Доведено, що характер, причини та масштаби українських міграційних процесів потребують розробки та впровадження в національну економіку виваженої міграційної політики, яка має сприяти безпеці країни, нарощуванню її економічного потенціалу та зростанню добробуту населення.

Ключові слова: мігрант, міграційні процеси, еміграція, міграційна політика.

Проанализированы мировые тенденции и закономерности развития миграционных процессов. Изучено движение современных потоков украинских трудовых мигрантов. Автором выяснены основные причины широкомасштабной эмиграции из Украины – экономические и вооруженный конфликт на Востоке страны, который привел к усилению напряжения на локальных рынках труда. Исследовано, что чаще всего украинцы эмигрируют в страны Европейского Союза и Российской Федерации. Изучено основные проблемы и проведена оценка позитивных и негативных последствий такой миграции для национальной экономики. Выяснено, что, с одной стороны, украинские рабочие в течение последних пяти лет стали основными инвесторами в экономику Украины, с другой – произошла потеря трудового потенциала, ведь страну покидает в основном экономически активное высококвалифицированное население. Доказано, что характер, причины и масштабы украинских миграционных процессов требуют разработки и внедрения в национальную экономику взвешенной миграционной политики, которая должна способствовать безопасности страны, наращиванию ее экономического потенциала и росту благосостояния населения.

Ключевые слова: мигрант, миграционные процессы, эмиграция, миграционная политика.

World tendencies and conformities to law of development of migration processes are analyzed. Motion of modern streams of Ukrainian labour migrant is studied. An author is find out principal reasons of large-scale emigration from Ukraine – economic and the armed conflict on East of country, which resulted in strengthening of tension on local labour-markets. Investigational, that mostly Ukrainians emigrants to the countries of European Union and Russian Federation. It is studied basic problems and conducted estimation of positive and negative consequences of such migration for a national economy. It is found out, that, from one side, the Ukrainian workers during the last five years became basic investors in the economy of Ukraine, from other – the loss of labour potential took place, in fact a country is abandoned mainly economic by an active highly qualified people. It is well-proven that character, reasons and scales of the Ukrainian migration processes, need development and introduction in the national economy of the self-weighted migration policy, which must assist safety of country, to the increase of her economic potential and to the increase of welfare of population.

Keywords: migrant, migration processes, emigration, migration policy.

Постановка проблеми. Економічний прогрес більшості країн світу сьогодні залежить від світових тенденцій і закономірностей суспільного розвитку, серед яких не останню роль відіграють і міграційні процеси. Сучасна міжнародна міграція населення, яка є однією з основних форм світових господарських зв'язків, з одного боку сприяє гнучкості міжнародного ринку праці, більш раціональному перерозподілу ресурсів, прискоренню НТП, зменшенню вартості робочої сили, вирішенню демографічних проблем у деяких країнах світу, залученню менш розвинених країн до світової культури виробництва тощо, з іншого – завдає шкоди інтелектуальному потенціалу країн-експортерів робочої сили, погіршує статеву-вікову структуру населення країн-донорів, посилює соціальну напругу та ріст безробіття в країнах-імпортерах, призводить до надмірної густоти населення в деяких країнах. Постійне зростання її масштабів, залучення в світовий міграційний процес практично усіх країн світу, де Україна активно бере участь, актуалізує необхідність пошуку та розробки ефективної міграційної політики та побудови ефективного міграційного менеджменту.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми розвитку світових міграційних процесів викликали значний інтерес багатьох учених. Вагомий

внесок у дослідження теорії і практики міжнародної трудової міграції зробили провідні вітчизняні науковці Д. Богиня, А. Гайдучкий, Е. Лібанова, О. Малиновська, С. Мочерний, А. Поручник, А. Румянцев, А. Філіпенко та ін. Дослідженню проблем міжнародної трудової міграції присвячені праці таких зарубіжних вчених як Р. Адамс, А. Вертуріні, П. Кругман, В. Кларк, В. Лопез, П. Мартін, О. Старк, Дж. Тейлор, О. Тоффлер, К. Хансен, А. Шарп та ін. Активно працюють над дослідженням аналогічних проблем і на пострадянському просторі (О. Воробйова, Т. Заславська, А. Кіреєв, Л. Максаков, Г. Овчінніков, Р. Хасбулатов та ін.). Утім, не зважаючи на численні наукові дослідження з даної проблеми, актуальним залишається питання ролі і місця України у світових міграційних процесах.

Метою статі є вивчення сучасних потоків українських трудових мігрантів, з'ясування ролі України в міграційних процесах та розробка рекомендацій щодо вдосконалення міграційної політики нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Україна на світовому ринку праці є переважно експортером робочої сили. За результатами офіційної статистики у минулому році більше 5 млн. українських трудових мігрантів перебували за кордоном, з яких близько 2 млн. – у країнах ЄС. Основними причинами, що викликали широкомасштабну еміграцію з України, є економічна нестабільність в країні, високий рівень безробіття, відсутність перспектив професійного зростання, а також збройний конфлікт на сході країни, що спричинив збільшення масштабів внутрішньої міграції населення, і як наслідок, суттєве зростання навантаження на локальних ринках праці. Так, з метою уникнення наслідків збройного конфлікту значна частина населення Донецької та Луганської областей змушена залишати свої місця проживання. З липня 2014 р. по лютий 2015 р. офіційно взято на облік 953 387 переміщених осіб. До Державної служби зайнятості станом на 31 січня 2015 р. звернулися за допомогою у працевлаштуванні не за місцем проживання майже 38 тис. мешканців АР Крим, Донецької та Луганської областей, з яких працевлаш-

товано понад 6 тис. таких громадян [8]. Низький рівень працевлаштування пояснюється надією громадян повернутися додому, відсутністю житла, пошук тимчасового заробітку, необхідністю догляду за дітьми або похилий вік біженців, необізнаністю населення щодо можливості отримати відповідну підтримку, відсутність попиту на фахівців вугільної промисловості та металургії на локальних ринках праці інших регіонів тощо. Саме неспроможність держави швидко зреагувати на таку ситуацію в країні мотивує українців, а особливо економічно активне населення, до пошуку роботи за кордоном.

Традиційно у світі сформувалося декілька основних центрів тяжіння робочої сили: США і Канада, які історично були й залишаються районами масової імміграції населення та висококваліфікованої робочої сили; країни Західної та Північної Європи, які на початку XXI ст. стали найпотужнішим споживачем іноземної робочої сили; ринок нафтовидобувних країн Близького Сходу, де на праці емігрантів тримається переважна частина національної промисловості; Латинська Америка, де міграційні потоки здійснюються переважно у формі сезонної та нелегальної міграцій; Австралія, де пріоритет віддається в першу чергу іммігрантам, що роблять інвестиції в її економіку; країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону; Африка, де міграційні потоки відбуваються переважно в середині континенту. В 2013 р. майже 60% міжнародних мігрантів проживало в розвинутих країнах світу [10]. Із загальної кількості міжнародних мігрантів, які проживають в розвинених країнах, 60% народилися в інших розвинених країнах, а інші 40% є вихідцями з країн, що розвиваються [9]. Протилежною є ситуація з мігрантами, що проживають у країнах, що розвиваються – 86% є вихідцями з інших країн, що розвиваються і лише 14% з розвинених країн [9]. За результатами статистичних спостережень у 2013 році 31,3% (від загальної кількості) міжнародних мігрантів проживало в країнах Європи, 30,6% – в Азії, 22,9% – в Північній Америці, найменше – в Африці (8%) та Латинській Америці (3,7) [11].

Міграційні потоки з України поширюються на всі регіони світу. Переважають країни Європи, у тому числі країни СНД, досить масштабними є потоки в країни Північної Америки й Азії. Основні причини еміграції до Австралії, Канади та США – воз'єднання сім'ї та виїзд на постійне проживання, тоді як еміграція до ЄС та Росії переважно орієнтована на працевлаштування [3]. За оцінками емігрантів найбільш привабливими серед країн ЄС вважаються Італія, Іспанія, Португалія й Великобританія. Втім, найлегше українцям потрапити до Польщі, адже ця країна стикнулася з відтоком власних громадян, які емігрували до Німеччини та Голландії. Найбільшим попитом користуються професії у галузі сільського господарства, будівництва та інформаційних технологій. А от у Чехію українцям стало складніше потрапити. Чеський ринок праці на сучасному етапі вже переповнений, тому кількість депортованих українців з цієї країни останнім часом збільшилася.

Збільшився потік мігрантів з України до Російської Федерації. Переважно до Росії виїжджали на заробітки мешканці Західної України, але з початком збройного конфлікту на Сході країни цей потік посилювався за рахунок міграції жителів Донецької та Луганської областей, де проводяться активні бойові дії. За даними ООН 659,1 тис. біженців знаходиться сьогодні в Росії [4]. Зростання міграції, в першу чергу, пов'язане з руйнацією на даних територіях промислових та житлових приміщень, ліквідацією роботи підприємств та робочих місць, скороченням кількості вакансій, шаленим зростанням рівня безробіття, з іншого боку – Росія зацікавлена в нових громадянах, проводиться лояльна політика щодо прийняття російського громадянства, виділяються значні фінансові кошти на адаптацію «нових» росіян, а навіть в деяких областях надається житло. Важливим фактором еміграції є також відсутність мовного бар'єру.

Нестабільна економічна ситуація та військові дії в країні викликали нову хвилю трудової міграції. Так, у минулому році трудові мігранти з України

оновили рекорд у Польщі, де офіційно влаштувалося 359 тис. чоловік, що на 134 тис. більше ніж у 2013 р. [6]. Близько 700 тис. осіб мігрували до Росії, більше 80 тис. – до Білорусії. Станом на 16 квітня 2015 р. майже 801 тис. українців шукали притулку в сусідніх країнах [4]. Протягом останнього року думали про зміну поточного місця проживання 15% українців, 13,4% – вирушили б за кордон [5].

Масштаби виїзду й характер зайнятості українських мігрантів за кордоном не проходять безслідно для України. Тому такі міграційні процеси мають значні як позитивні, так і негативні наслідки для нашої країни. До позитивних наслідків можемо віднести загальні вигоди від міграції, характерні для країн-експортерів робочої сили [1, с. 38]: знижується напруга на внутрішньому ринку праці завдяки експорту надлишкової робочої сили; зростають надходження до бюджету у вигляді податків з фірм-посередників; збільшуються валютні надходження до країни за рахунок приватних переказів емігрантів; зростає рівень життя і добробут залишених вдома членів сімей і утриманців мігрантів за рахунок переказів і речових відправлень; збільшуються можливості приватного інвестування завдяки поверненню на батьківщину особистих коштів, засобів виробництва тощо мігрантів; підвищується техніко-економічний рівень виробництва внаслідок праці більш кваліфікованих емігрантів, що повертаються на батьківщину з розвинених країн тощо. Так, українські заробітчани протягом останніх п'яти років стали основними інвесторами в економіку країни. Тільки офіційно через банківські перекази в 2011 р. ці люди перевели в нашу країну \$7 млрд., а в 2012-му – \$7,5 млрд., а враховуючи інші способи передачі грошей, ці суми можуть становити від \$19 млрд. до \$23 млрд. щорічно [2]. За даними Світового банку в 2013 р. українські трудові мігранти перерахували додому \$9 млрд., а в 2014-му – цей показник зріс на 5% [7]. Таким чином Україна увійшла до 10 країн за кількістю трудових переказів. Утім, така ситуація радше свідчить про негативні аспекти трудової міграції. Україну, як правило, залишає економічно активне населення,

особи з вищою освітою, молоді кваліфіковані кадри. І як наслідок, зменшуються можливості власного розвитку; уповільнюються темпи НТП; знижується загальна конкурентоспроможність на власному ринку праці; зменшуються надходження до бюджету як наслідок скорочення кількості потенційних платників податків.

Однією з найбільших проблем, пов'язаних з трудовою еміграцією з України, є «відплив умів». Проте навіть у тих країнах, де значну частину українських заробітчан становлять спеціалісти з вищою освітою, вони зовсім не домінують у загальній масі мігрантів. Українська трудова міграція – це насамперед міграція «робочих рук», а не кваліфікованих спеціалістів та науковців. За оцінками експертів, приблизно одна чверть усіх мігрантів, що працюють за кордоном, мають неврегульований статус.

Нівелювати негативні наслідки міграційних процесів зможе виважена міграційна політика держави, ефективність якої залежить від повного врахування та використання загальнодержавних і регіональних особливостей, ретельного відстежування міграційних процесів, оперативного реагування на зміни та їх контролю з метою підпорядкування національним і регіональним інтересам, особистим потребам мігрантів. Для припинення широкомасштабної еміграції з України сьогодні необхідно: припинити збройний конфлікт на Сході країни; провести економічні реформи; створити умови для розвитку малого бізнесу; стимулювати створення нових робочих місць; удосконалити правове регулювання питань трудової міграції; посприяти здешевленню переказів та покращенню умов акумуляції заробітків мігрантів; активізувати укладення міждержавних угод про взаємне працевлаштування громадян, а також розробити комплекс заходів з професійної реабілітації тих, хто повернувся тощо. Виконання вище зазначених завдань дозволить упорядкувати міграційні процеси в державі і зламати стереотип про Україну як про країну-донора трудових мігрантів.

Висновки. Міграція робочої сили України – це об'єктивний процес, який зумовлений економічними й неекономічними чинниками. Характер, причини

та масштаби українських міграційних процесів потребують сьогодні розробки та впровадження виваженої політики, яка має нівелювати негативні наслідки трудової міграції, сприяти безпеці країни, нарощуванню її економічного потенціалу та зростанню добробуту населення.

Перспективами подальших досліджень з даної проблематики є вивчення та використання в національній економіці світового досвіду з регулювання міграційних процесів.

Література

1. Бідак В. Міграційні ризики трудових ресурсного забезпечення регіонального ринку інтелектуальної праці / В. Бідак // Україна: аспекти праці. – 2010. – №2. – С. 35-40.
2. Заробітчани стали одним з головних інвесторів в економіку України // Тиждень.ua. – 4 липня, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/83664>
3. Міграція в Україні: цифри і факти / 2-ге вид., 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/ssuser344b2c/ukr-ff-f#14299857431851&fbinitialized>
4. ООН: 800 тисяч 961 українець попросили убежища за границей // Міграція. – Всеукр. інформ.-аналіт. щомісячна газета. – 12.03.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/News/migration-trends-in-ukraine-and-worldwide/ua-un-800-000-961-ukrainians-sought-asylum-abroad/>
5. Понад 13% українських громадян нині схильні до еміграції // Міграція. – Всеукр. інформ.-аналіт. щомісячна газета. – 12.02.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/News/migration-trends-in-ukraine-and-worldwide/ua-more-than-13-of-ukrainian-citizens-now-tend-to-emigrate/>
6. Трудові мігранти з України оновили рекорд у Польщі // Міграція. – Всеукр. інформ.-аналіт. щомісячна газета. – 03.02.2015. – [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/News/migrant-workers/ua-migrant-workers-from-ukraine-updated-record-in-poland/>

7. Україна на 10 позиції за кількістю грошових переказів від трудових мігрантів // Коментарі. – 28.11.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.comments.ua/money/245752-ukraina-na-10-pozitsii-za-kilkistyuu.html>
8. Центр дослідження суспільства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration>
9. Щербакова Е. Международная миграция и миграционная политика / Е. Щербакова // Перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.perspektivy.info/srez/val/mezhdunarodnaja_migracija_i_migracionnaja_politika_2014-07-03.htm
10. World Population Policies 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/policy/world-population-policies-2013.shtml>
11. **World Population Policies Database** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esa.un.org/PopPolicy/about_database.aspx.